

Adrian Siadkowski

dr hab., prof. AWSB, Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej
ORCID: 0000-0002-6561-4770

Zagrożenia terrorystyczne a turystyka w krajach Maghrebu

Wprowadzenie

Według Światowej Organizacji Turystki na popyt usług turystycznych wpływa szereg czynników, których liczba określana jest na 130. Jest to zatem wiele kategorii zmiennych, które operatorzy powinni brać pod uwagę w ofercie turystycznej. W rzeczywistości decydujące znaczenie mają czynniki ekonomiczne, demograficzne, geograficzne oraz prawno-polityczne, wpływ mediów, a także czynniki psychospołeczne¹. Trzy ostatnie kategorie można powiązać ze współczesnym zjawiskiem kształtującym postrzeganie bezpieczeństwa w destynacji turystycznej, jakim bez wątpienia jest terrorizm. Dotyczy to w szczególności krajów uważanych z jednej strony za atrakcyjne z uwagi na swoją odmienność kulturową, z drugiej – z uwagi na odmienność aksjologiczno-normatywną, krajów często będących w opozycji do szeroko rozumianej cywilizacji zachodniej. Mamy zatem do czynienia z zainteresowaniem i popytem usług turystycznych w państwach takich jak Maroko, Tunezja czy Egipt, polityką ich rządów z uwagi na znaczący udział części sektora turystycznego w produkcie krajowym brutto oraz przypadkami ataków na turystów będących uosobieniem zachodnich wzorców kulturowych, wykorzystywanych w walce systemów tożsamościowych, kulturowych, ale i politycznych.

Egzotyczne destynacje są doskonałym sposobem na zapoznanie się z inną kulturą. Operatorzy oferujący pakiety wypoczynkowe i krajoznawcze kuszą przeżyciem

¹ Szczegółowe omówienie determinantów kształtujących popyt usług turystycznych zob. w: A. Niezgoda, *Popyt turystyczny: uwarunkowania i perspektywy rozwoju*, „Ekonomiczne problemy usług” 2012, nr 82, s. 11–25.

niezwykłej przygody. W takich kurortach jak Agadir, Hurghada czy Hammamet sfokusowane są wszystkie elementy obcej kultury: turysta może doświadczyć gościnności, dotknąć etniczności oraz spróbować regionalnych potraw. Jest to przy tym doskonale przygotowany spektakl, do którego turyści są zapraszani jako uczestnicy, a całość reklamowana jest jako rzeczywistość życia codziennego. Jest to jednak rzeczywistość skonstruowana na potrzeby rynku turystycznego, a bezpieczeństwo takich miejsc jest priorytetem państwa. Dla przykładu w takich kurortach egipskich jak Szarm El Skeikh czy Hurghada wstęp na plażę dla obywateli Egiptu jest reglamentowany, a w zasadzie niemożliwy. Należy zatem rozgraniczyć wpływ zjawiska terroryzmu na ogólną percepcję bezpieczeństwa w kraju jako destynacji turystycznej oraz na bezpieczeństwo w kurortach. Często w komunikatach ostrzegawczych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, mimo alertów i odradzania podróży do krajów poddanych analizie w niniejszej publikacji, kurorty z tej informacji są wyłączone i określane mianem bezpiecznych. Wybór destynacji turystycznej, uzależniony od sytuacji politycznej, wpływu mediów i percepcji kupującego usługę lub organizującego podróż we własnym zakresie, będzie zatem istotną kategorią analityczną. Przywołane zaś zastrzeżenie co do kurortów nie pozostaje bez wpływu na ogólny popyt destynacji do owych krajów.

Celem niniejszej pracy jest ukazanie terroryzmu jako zjawiska występującego w krajobrazie politycznym i społecznym w destynacjach wybieranych jako cel podróży przez obywateli polskich. Wybór krajów Maghrebu, tj. Maroka, Tunezji i Egiptu, został dokonany z jednej strony ze względu na zidentyfikowany problem terrorystyczny w tych krajach, z drugiej zaś jest to potwierdzony danymi ilościowymi Polskiej Izby Turystyki wybór miejsc wypoczynku Polaków. W ramach relacji jakościowo-ilościowych opisano wybrane współczesne organizacje terrorystyczne oraz islamistyczne działające na terenie poszczególnych krajów, przeanalizowano ostrzeżenia wydawane przez polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych i dokonano egzemplifikacji wybranych zamachów terrorystycznych. Nie jest celem zaprezentowanie wszystkich organizacji terrorystycznych działających w przeszłości i współcześnie na terenach tychże państw, lecz ukazanie, że kraje te nie są wolne od tego zjawiska. Nadto w krajach odmiennych kulturowo i religijnie islamistyczne ugrupowania często mają legitymację społeczną do występowania przeciwko rządowi swoich państw, próbując z czasem (osiągając, jak w przypadku Egiptu, efekt krótkotrwały czy, jak w przypadku Maroka – stan aktualny) przekształcić się w legalnie działające partie polityczne.

Terroryzm i percepcja bezpieczeństwa

Spośród ogromu definicji, których nie sposób przytoczyć², warto wybrać te reprezentatywne dla danej grupy. Definicje etymologiczne wskazują na źródłosłów pojęcia „terror”, oznaczający „strach, grozę, trwogę”, oraz „terrere” – tłumaczony jako „przerażenie”. Z sanskrytu *tras* oznaczało „drżeć”, choć w literaturze przedmiotu

² Sebastian Wojciechowski zauważa, że wpisując do wyszukiwarki Google pojęcie „terroryzm”, uzyskamy ok. 4,5 mln wskazań, a w przypadku słowa *terrorism* będzie to ponad 110 mln odniesień. Liczbę istniejących definicji terroryzmu najczęściej ocenia się na 200–300. Niektóre źródła zakres ten rozszerzają jeszcze bardziej. Zob. S. Wojciechowski, *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie, istota i przyczyny zjawiska*, OW Branta, Bydgoszcz – Poznań 2001, s. 27.

poprzestano na łańciskim znaczeniu³. Z końcówką „-yzm” oznacza jednak pewną doktrynę polityczną. Dorobek naukowy definiujący zjawisko terroryzmu zdaje się być największy właśnie w zakresie podejmowania wysiłków wyjaśniania owego pojęcia. Mnogość nie ułatwia jednak zrozumienia, dlatego też wielu autorów sublimuje cechy wspólne definicji, zauważając, że istota terroryzmu uwidacznia się przede wszystkim w zamiarze sprawcy i w celu, do jakiego dąży. Charakteryzując zjawisko za pomocą elementów składowych poszczególnych definicji, zwraca się uwagę na następujące najważniejsze przymioty: zastosowanie przemocy i siły, polityczny charakter, strach, groźba, osiągnięcie psychologicznych rezultatów i przewidywanych reakcji, celowość, planowość, systematyczność i zorganizowane działanie, określone metody walki, strategia, taktyka, propagandowy charakter⁴. W ten sposób można odróżnić terrorystów od innych przestępców, a terroryzm od innych form przestępstw czy pozostałych negatywnie ocenianych zjawisk społecznych. Z punktu widzenia partykularnych interesów państw w walce z terroryzmem brak jednolitej i zamkniętej definicji jest korzystniejszy, gdyż pozwala elastycznie dostosowywać instrumenty walki z tym zjawiskiem. Z punktu widzenia jednostki różne poziomy subiektywnego poczucia zagrożenia i różne doświadczenia sprawiają trudność w osiągnięcia konsensusu definicyjnego. Być może stosunkowo łatwo rozmawiać o terroryzmie Polakowi z Izraelem, Finowi z Amerykaninem, z pewnością jednak niemożliwe będzie wypracowanie wspólnej definicji opartej na obiektywnych kryteriach, jakie są bowiem te obiektywne kryteria, skoro poczucie groźby, strachu czy doświadczenie przemocy jest tak bardzo subiektywne?

Jedną z utylitarnych definicji wprowadził do stosowania w obszarze corocznego raportowania o zdarzeniach terrorystycznych Departament Stanu USA, definiując terroryzm jako „zaplanowaną, motywowaną politycznie, przemoc skierowaną wobec celów nieuczestniczących w walce, stosowaną przez subnarodowe grupy czy tajnych agentów”⁵. Do celów statystycznych i gromadzenia danych na temat incydentów terrorystycznych definicję tę implementował Departament Stanu USA. Wypełniając „kodeksowy” obowiązek, wydaje każdego roku Raport terrorystyczny (Country Report on Terrorism).

Ostatni wydany w trakcie przygotowywania pracy raport z 2017 r. odnotowuje, że władze marokańskie w ciągu roku zakłóciły pracę wielu domniemyanych komórek terrorystycznych, aresztując 186 osób i rozbijając dziewięć komórek planujących zaatakowanie szeregu celów, w tym budynków publicznych i atrakcji

³ Por. W Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, WP, Warszawa 1983, s. 423.

⁴ Por. np. P. Wilkinson, *Political Terrorism*, Macmillan, London 1974, s. 8–19; B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, przeł. H. Pawlikowska-Gannon, Bertelsmann Media, Warszawa 1999, s. 11–40; R. Borkowski, *Terroryzm ponowoczesny. Studium z antropologii polityki*, Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 37–49 oraz *Terroryzm*, [w:] *Konflikty współczesnego świata*, red. R. Borkowski, Kraków 2001, s. 115–120; T. Białek, *Terroryzm: manipulacja strachem*, Studio Emka, Warszawa 2005, s. 17–56; T. Hanausek, *W sprawie pojęcia współczesnego terroru*, „Problemy Kryminalistyki” 1980, nr 143, s. 30–31; M. Filar, *Terroryzm – problemy definicyjne oraz regulacje prawne w polskim prawie karnym w świetle prawa międzynarodowego i porównawczego*, [w:] *Terroryzm. Materiały z sesji naukowej. Toruń 11 kwietnia 2002 roku*, red. V. Kwiatkowska-Darul, WN UMK, Toruń 2002, s. 17–36; D. Duda, *Terroryzm islamski*, WUJ, Kraków 2002 s. 9–17.

⁵ Zob. par. 22 sekcja 2565f (D) Kodeksu Stanów Zjednoczonych, http://www.law.cornell.edu/uscode/usc_sec_22_00002656---f000-.html [dostęp: 2.07.2019].

turystycznych⁶. Ryzyko działalności terrorystycznej w Tunezji w 2017 r. pozostało wysokie, w tym potencjał ataków terrorystycznych oraz przepływu broni i terrorystów z krajów sąsiadujących. W 2017 r. Al-Kaida w Islamskim Maghrebie (AQIM) i ugrupowań stowarzyszonych z ISIS kontynuowała ataki na małą skalę skierowane przeciw tunezyjskim służbom bezpieczeństwa. Tunezyjskie siły bezpieczeństwa poprawiły jednak swoją zdolność wyprzedzania działań terrorystycznych: w 2017 r. nie doszło do poważnych ataków terrorystycznych w Tunezji. Ostatni atak terrorystyczny na turystów miał miejsce 26 czerwca 2015 r., choć w 2017 r. odnotowano 3 ataki terrorystyczne na cele rządowe⁷. W 2017 r. Egipt z kolei doznał licznych śmiertelnych ataków terrorystycznych. Pomimo wysiłków rządu prezydenta Abdela Fataha Al Sisi i egipskich sił bezpieczeństwa (ESF) ataki terrorystyczne pozostały trwałe, zwłaszcza w północnym Synaju. Najbardziej znaczącym zagrożeniem były oddziały ISIS, w tym prowincja ISIS-Synaj (ISIS-SP), i odrębna grupa nazywająca siebie Państwem Islamskim Egipt (IS Egipt), podobnie jak grupy takie jak Harakat Sawa'd Misr (HASM) i Liwa al-Thawra. Przez większą część roku ataki te dotyczyły głównie egipskich pracowników ochrony; jednak 24 listopada terroryści, prawdopodobnie związani z ISIS, zabili ponad 310 cywilów w meczecie sufickim na północnym Synaju, co stanowiło najkrwawszy atak terrorystyczny w historii Egiptu⁸.

Terroryzm jest zatem nieodłącznym elementem współczesnego środowiska bezpieczeństwa, choć percepcja turystów wybierających destynacje często ten element wypiera. Podmiot musi dążyć do ukonstytuowania przedmiotu poznania w drodze właściwego jego ujęcia, które uwzględni relacje pomiędzy władzami poznawczymi a poznawanymi przedmiotami. Tym samym na bezpieczeństwo składają się dwie zasadnicze grupy elementów: subiektywne i obiektywne. Ta pierwsza ma charakter indywidualny i jest poczuciem bezpieczeństwa, czyli wewnętrznym osobistym przekonaniem, że nie ma podstaw do obaw. Drugi rodzaj jest zewnętrzny w stosunku do jednostki i oznacza brak zagrożeń dla jej życia (zdrowia, mienia). Bezpieczeństwo jest zatem złożoną strukturą składającą się psychicznych i niepsychicznych komponentów. W pewnych sytuacjach bezpieczeństwo (element obiektywny) może nie być adekwatne do poczucia bezpieczeństwa (element subiektywny). Jeśli tego braku wzajemnych relacji nie można w racjonalny sposób uzasadnić, zazwyczaj mówi się wtedy o patologii. Jej przyczyny mogą mieć podłoże w ludzkiej psychice (stany lękowe, psychozy, choroby psychiczne) bądź też w patologii i dewiacjach kultury społecznej (np. eskalacja grozy i niepewności przez media realacjonujące zdarzenia terrorystyczne w destynacjach turystycznych). Relacje zachodzące pomiędzy rzeczywistością a psychiką przekładają się na bezpieczeństwo, prowadząc do powstania czterech modelowych sytuacji stanów⁹:

⁶ *Country Reports on Terrorism 2017*, United States Department of State Publication Bureau of Counterterrorism, released September 2018, s. 148, <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2017> [dostęp: 30.06.2019].

⁷ *Ibidem*, s. 158.

⁸ *Ibidem*, s. 128.

⁹ M. Brzeziński, *Kategoria bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009, s. 26. Wymienione modelowe elementy zawiera teoria D. Freida w: *Sichtheit. Grubfragen der Eopolitik*, Stuttgart, 1977, s. 17–21.

- braku bezpieczeństwa – w sytuacji istnienia dużego, rzeczywistego zagrożenia, którego postrzeganie jest adekwatne;
- obsesji – nieznaczne zagrożenie postrzegane jest jako duże;
- stanu fałszywego bezpieczeństwa – poważne zagrożenie postrzegane jest jako niewielkie;
- bezpieczeństwa – zagrożenie jest nieznaczne, a jego postrzeganie prawidłowe.

Związki między subiektywnym i obiektywnym wymiarem bezpieczeństwa mają walor teoretyczny i nie muszą znajdować odzwierciedlenia w rzeczywistości. Podkreślają jedynie rolę psychologii w całościowym kształtowaniu bezpieczeństwa¹⁰. Związki te można wyjaśniać poprzez ekspozycję przeżyć i osobowych aspektów rozumienia bezpieczeństwa oraz uwypuklenie wątków pokazujących, jak fenomen bezpieczeństwa jest postrzegany, przeżywany, tłumaczony, wreszcie – jak jednostka się zachowuje. Bezpieczeństwo w sensie psychologicznym należy rozumieć całkowicie subiektywnie, jako interakcyjnie postrzeganą stabilność, pewność w różnorodnych układach interpersonalnych, której podstawą jest relacja jednostki z otoczeniem. Niemniej to właśnie subiektywne kreacje poprzez kryteria psychologiczne warunkują przyjęcie zagrożenia skutkującego wyborem destynacji mimo obiektywnych cech zagrożenia lub przy jego pominięciu. Subiektywne postrzeganie bezpieczeństwa związane jest również z wiedzą i doświadczeniem w kontaktach z przedstawicielami innych kultur w tym destynacji wybieranych do jako cel turystyczny¹¹.

W dalszej części zaprezentowane zostaną Egipt, Tunezja i Maroko jako popularne destynacje turystyczne państw Maghrebu w układzie analizy organizacji terrorystycznych, ostrzeżeń MSZ oraz studium przypadków.

Egipt

Cechą wspólną omawianych w poszczególnych państwach organizacji terrorystycznych oprócz ich politycznych celów jest przede wszystkim antagonizm wobec wzorców zachodnich (z jakimi również utożsamiani są turyści). Religijne ruchy fundamentalistyczne są współcześnie wyrazicielami fundamentalnej potrzeby tożsamości bycia muzułmanami w zmieniającym się świecie i wobec ekspansji wzorców zachodnich, bez rezygnacji z oryginalnych rysów własnej kultury po długim okresie dekadencji kulturalnej, politycznej i religijnej, naznaczonej w wielu krajach islamskich europejską dominacją kolonialną. Egipt jest przykładem narodzin jednego z takich ruchów pod szyldem Bractwa Muzułmańskiego, a postawa i poglądy Sajjida Kutba są podstawą ideologiczną nie tylko Bractwa, ale również wielu współczesnych islamiistycznych organizacji terrorystycznych¹².

Poglądy głoszone na temat dżihadu przez Sajjida Kutba (1906–1966), który w historii współczesnej myśli islamu nie tylko stał się symbolem męczennika poświęcającego

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Szerzej o percepcji zagrożenia ze strony kultury arabsko-islamskiej zob. A. Siadkowski, *Islam. Anatomia strachu*, Difin, Warszawa 2018, s. 127–133.

¹² Szerzej na temat fundamentalizmu religijnego i jego wpływu na współczesne środowisko bezpieczeństwa zob. *idem*, *Bezpieczeństwo i ochrona w cywilnej komunikacji lotniczej na przykładzie Polski, Stanów Zjednoczonych i Izraela. Studium politologiczno-prawne*, WWSP, Szczytno 2013.

życie odnowie wiary i wypracowaniu nowej etyki, ale przede wszystkim był i nadal jest ojcem wielu ugrupowań fundamentalizmu islamskiego. Sam zresztą był ideologicznym przywódcą fundamentalistycznego ugrupowania Braci Muzułmanów¹³. Znaczenie Kutba dla wypracowania ideologii radykalnego islamu politycznego jest bezsporne. Obserwując uzasadnienia zamachów terrorystycznych, można zaryzykować stwierdzenie, że ideologia dżihadu aspiruje do miana właściwego opisu rzeczywistości. W jednym z jego podstawowych dzieł *Fi zailal al Qur'an (W cieniu Koranu)*¹⁴, napisanym w więzieniu, autor formułuje postulaty walki o nowy kształt islamu, która wiedzie od walki wewnętrznej poszczególnych wyznawców tej religii aż po możliwość zastosowania przemocy w sytuacji zagrożenia islamu. W ujęciu Kutba dżihad ma znaczenie podwójne: walki wewnętrznej i zewnętrznej. Zgodnie z interpretacją walki wewnętrznej dżihad staje się dla autora niezbędnym składnikiem wiary, a wszyscy muzułmanie zostają uznani za bojowników zdolnych do najwyższych poświęceń w imię Boga. Głównym zadaniem dżihadu jest upowszechnianie na ziemi dobrych uczynków w zgodzie z wiarą i jest to walka o wiele trudniejsza, gdyż wymaga ciągłego zwalczania ludzkich namiętności. W tym sensie interpretacja Kutba nie odbiega zasadniczo od klasycznej, pozytywnej oraz modernistycznej interpretacji dżihadu, będąc dla filozofa walką ofensywną, skierowaną przeciwko zachodniocywilizacyjnemu antropocentryzmowi. Jednak radykalizacja Kutba znajduje odzwierciedlenie w głoszonym przez niego poglądzie, że znikomość pozycji człowieka w obliczu wszechwładzy Boga prowadzi do możliwości zakwestionowania prawomocności aktualnej władzy z zastosowaniem przemocy włącznie. Jest to pierwsza furtka dla terroryzmu, która daje możliwość użycia siły dla sprawy religii, ponieważ stanowi ona immanentną cechę islamu, bez której religia ta nie byłaby w stanie przetrwać i rozprzestrzeniać się przez stulecia. Walka, o jakiej mówi w swoim komentarzu Kutb, ujmowana jest na płaszczyźnie duchowej i zbrojnej zarazem. Na obu płaszczyznach celem walki jest przede wszystkim zaprowadzenie określonego porządku społecznego, niekoniecznie zaś zdobycie nowych terenów.

Egzegeza Kutba koncentruje się wokół kilku kluczowych pojęć, z których prócz dżihadu zasadnicze znaczenie ma termin *dżahilija* – ignorancja religijna. W ujęciu Kutba współczesne posłannictwo islamu jest równoznaczne z podjęciem walki z dżahiliją. Takie ustanowienie problemu przeradza się w wypowiedzenie wojny wszelkiej władzy ludzkiej, bez względu na to, jaką formę przybiera i jaki porządek przyjmuje. Walka ta musi dokonywać się w oparciu o jedno źródło, którym jest Koran, a najpełniejszych i najdoskonalszych wzorów w zakresie realizacji nakazów i zakazów dostarcza epoka Muhammada. Jak powiedziano – epoka Muhammada była czasem podbojów, głównie walki zbrojnej i szerokiej ekspansji islamu. Dlatego też w wizji Kutba nie mówi się już o samoobronie (historycznej obronie terytorium islamu – *dar al-islam*), a uciekanie się do przemocy jest oceniane jako teologicznie

¹³ Zob. J. Zdanowski, *Bracia Muzułmanie i inni*, Glob, Szczecin 1986; A. Wąs, *Bracia Muzułmanie w Jordanii. Doktryna i organizacja bractwa na przełomie XX i XXI wieku*, TN KUL, Lublin 2006.

¹⁴ Omówienie głównych postulatów walki o odnowę islamu w świetle dzieła Kutba zaczerpnięto z artykułu: J. Wroniecka, *Podstawy filozoficzne fundamentalizmu Sajjida Kutba*, [w:] *W poszukiwaniu prawdziwej wiary: współczesne ruchy odnowy religijnej w krajach pozaeuropejskich*, red. A. Mrozek-Dumanowska, Semper, Warszawa 1995, s. 43–48. Zob. także: J.J.G. Jansen, *Podwójna natura fundamentalizmu islamskiego*, przeł. A. Łojek-Magdziarz, Libron, Kraków 2005, s. 71–76.

uzasadniona forma ascezy. Walka w imię Boga staje się zatem nieuchronnie świętą wojną, doświadczeniem mistycznym oraz wydarzeniem politycznym i wojskowym, a Kutb zachęca swoich zwolenników, by walczyli przede wszystkim z wrogiem wewnętrznym, którym w pierwszej kolejności będą rządy uważane za bezbożne jako wnoszące wartości całkowicie nie do pogodzenia z wiarą islamu. Al-Dżama'a Al-Islamiyya Fi Misr to organizacja powstała w 1971 r. w myśl odnowy życia religijnego, wprowadzonej przez prezydenta Anwara as-Sadata w opozycji do socjalistycznego ruchu arabskiego, bezpośrednio nawiązująca do kwestii dżihadu i głoszenia wiary, wprowadzająca na kontrolowanych terenach zasady wspierania cnoty i walki z występkiem, czystości moralnej (zamykanie kin, barów) czy doktryny podatkowej wobec chrześcijańskich Koptów. Organizacja jest odpowiedzialna za kilkanaście zamachów na zachodnich turystów dokonanych w latach 1992–1997 (m.in. ostrzeżenie autokaru wiozącego turystów, eksplozja bomby w kairskiej kawiarni czy zamach w Luksorze w 1997 r., w którym zginęły 62 osoby). Co ciekawe, w 2011 r. organizacja złożyła wnioski o przekształcenie ją w partię polityczną, który odrzucono nie ze względu na dokonane ataki terrorystyczne, ale niepełną zgodność podstaw ideologicznych (opartych na zasadzie wiary) z przyjętym ustawodawstwem¹⁵. Z kolei wezwanie do obalenia rządów widoczne jest chociażby w działalności dwóch współczesnych organizacji terrorystycznych działających na terenie Egiptu.

Harakat Sawa'd Misr (HASM) oraz Liwa al Thawra powstały odpowiednio w 2015 i 2016 r. Po obaleniu byłego prezydenta islamistów Mohameda Mursiego w 2013 r. obie grupy jako cel obrały głównie egipską policję, siły wojskowe i urzędników państwowych. HASM zagroził również atakiem na ambasadę USA w Kairze. HASM przedstawia się jako ruch nacjonalistyczny, próbujący obalić rząd egipskiego prezydenta Abdela Fattaha Al-Sisi, celuje przy tym w egipski aparat bezpieczeństwa (który opisuje jako środki reżimu), wykorzystując metody takie jak zabójstwa, ataki na konwoje i detonacje improwizowanych urządzeń wybuchowych. Na przykład 20 lipca 2017 r. HASM przyjął odpowiedzialność za atak strzelecki na konwój policyjny, w którym zginął jeden oficer, a trzech zostało rannych¹⁶. Chociaż związki obu grup z Bractwem Muzułmańskim podlegają dyskusji, grupy te są powszechnie uważane za odgałęzienia ruchu, który został usunięty z władzy w 2013 r. przez obecnego prezydenta Abdela Fattaha Al-Sisi. Obie organizacje zostały też wpisane przez Departament Stanu USA na listę organizacji terrorystycznych¹⁷.

Aktualnym zagrożeniem występującym nie tylko w Egipcie jest rozprzestrzeniająca się ideologia organizacji Państwo Islamskie¹⁸ działającej w Iraku i Syrii.

¹⁵ K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2016, s. 131–137.

¹⁶ *Government of Canada lists Harakat Sawa'd Misr (HASAM) as a terrorist entity*, 20.02.2019, Government of Canada, <https://www.canada.ca/en/public-safety-canada/news/2019/02/government-of-canada-lists-harakat-sawad-misr-hasam-as-a-terrorist-entity.html> [dostęp: 1.07.2019].

¹⁷ „Federal Register” 2018, Vol. 83, No. 25: *Notices*, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2018-02-06/pdf/2018-02290.pdf> [dostęp: 30.06.2019].

¹⁸ Szerzej na temat organizacji Państwo Islamskie zob.: O. Wasiuta, S. Wasiuta, P. Mazur, *Państwo Islamskie ISIS. Nowa twarz ekstremizmu*, Difin, Warszawa 2018; A. Wejkszner, *Państwo Islamskie. Narodziny nowego kalifatu*, Difin, Warszawa 2016.

Już sama nazwa organizacji, której działalność jest przedmiotem zaangażowania społeczności międzynarodowej, jest przemyślną koncepcją, przywołującą prawo do tworzenia celowej, instrumentalnej struktury i instytucji politycznych opierających się na monopolu siły, przymusu i władzy. Pomimo iż korzenie organizacji sięgają Półwyspu Arabskiego, jej powiązane struktury regionalne działają także w Egipcie. Islamic State-Sinai Province (ISIS-SP), grupa działająca pierwotnie jako Ansar Bayt al-Maqdis (ABM), zyskała na znaczeniu w 2011 r. po powstaniach w Egipcie (tzw. Arabskiej Wiośnie). ISIS-SP odpowiada za ataki na izraelski i egipski rząd oraz elementy bezpieczeństwa, a także na turystów w Egipcie. W listopadzie 2014 r. ABM oficjalnie ogłosił wierność ISIS. We wrześniu 2015 r. Departament Stanu zmienił oznaczenie ABM na Islamskie Państwo-Prowincja Synaj (ISIS-SP). W lutym 2014 r. ISIS-SP przyjął odpowiedzialność za ostrzelanie autobusu wycieczkowego na Półwyspie Synaj, podczas którego zabito egipskiego kierowcę i trzech turystów z Korei Południowej; atak ten był pierwszym atakiem ISIS-SP na zagranicznych turystów. 4 listopada 2015 r. ISIS-SP ogłosił nagranie audio, w którym zadeklarował odpowiedzialność za zestrzelenie rosyjskiego samolotu pasażerskiego lecącego z egipskiego kurortu Sharm el-Sheikh do Petersburga. Wszystkich 224 pasażerów i 7 członków załogi zginęło¹⁹. Według danych z portalu Global Terrorism Database organizacja w samym 2017 r. przeprowadziła 112 ataków terrorystycznych wymierzonych przeciw różnym celom²⁰.

Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych na swojej stronie internetowej w dziale „Informacje dla podróżujących” zamieściło informację o wysokim zagrożeniu terroryzmem w Egipcie. Ostrożność należy zachować w szczególności w miejscach najbardziej narażonych na ataki (np. obiekty kultu religijnego, atrakcje turystyczne i budynki rządowe). Nie można wykluczyć ataków także na lotniska (w tym samoloty) oraz autobusy przewożące turystów. Obywatelom polskim, planującym wakacje w Egipcie, zaleca się wybór wyjazdów grupowych organizowanych przez certyfikowane biura podróży, posiadające własne plany zarządzania kryzysowego oraz rezydentów. Należy upewnić się, że pobyt będzie miał miejsce w strzeżonym obiekcie (posiadającym także ochronę przyległej plaży). Podróże należy ograniczyć do miejscowości turystycznych. Należy także unikać poruszania się w porze wieczornej oraz nocnej poza strefami turystycznymi oraz głównymi szlakami komunikacyjnymi. Mając na uwadze terytorialny zasięg działania i ilość ataków terrorystycznych przeprowadzonych przez ISIS-SP, należy zgodzić się z komunikatem Ministerstwa Spraw Zagranicznych odradzającym wszelkich podróży:

- na Półwysep Synaj (z wyjątkiem kurortu Szarm el-Szejk);
- na Pustynię Zachodnią, w tym do rejonu oaz, a także na obszary znajdujące się przy granicy z Libią oraz przy granicy z Sudanem;
- do tzw. trójkąta Halaib (południowo-wschodniego rejonu przy granicy z Sudanem).

¹⁹ Country Reports on Terrorism 2017, *Foreign Terrorist Organizations: Islamic State-Sinai Province (ISIS-SP)*, Department of State US, <https://www.refworld.org/docid/5bcf1f3ec.html> [dostęp: 2.07.2019].

²⁰ Global Terrorism Database. Country: Egypt, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?page=2&casualties_type=&casualties_max=&country=60&count=100&expanded=no&charttype=line&chart=overtime&ob=GTDDID&od=desc#results-table [dostęp: 4.07.2019].

Ponadto MSZ odradza podróże, które nie są konieczne:

- do strefy pustynnej na wschód od Doliny Nilu (z wyjątkiem głównych dróg łączących Kair bezpośrednio z miejscowościami: Ismailia, Port Said i Suez oraz ośrodkami turystycznymi położonymi nad Morzem Czerwonym: Ain Sokhna, El-Gouna, Hurghada, Safaga i Marsa Alam);
- do Deltę Nilu i na wybrzeże Morza Śródziemnego (z wyjątkiem Port Saidu i Aleksandrii); uwaga: podróż z Kairu do Aleksandrii drogą inną niż autostrada Alexandria Desert Road nie jest rekomendowana;
- do Doliny Nilu pomiędzy Kairem i Luksorem (z wyjątkiem miasta Luksor) oraz pomiędzy Asuanem i granicą z Sudanem (z wyjątkiem Abu Simbel); uwaga: podróże do Luksoru, Asuanu i Abu Simbel powinny odbywać się drogą lotniczą²¹.

Wydarzenia, które przetoczyły się przez kraje Meghrebu i Półwyspu Arabskiego, a określane mianem Arabskiej Wiosny, w Egipcie miała krwawy przebieg. Oprócz kwestii ekonomicznych, łączących się z ogromnym rozwarstwieniem społecznym, dodatkowym problemem jest tu konflikt koptyjsko-arabski (chrześcijańsko-muzułmański), a właściwie prześladowanie Koptów przez ludność muzułmańską. Egipską rewolucję poprzedziła fala terroru wymierzonego w Koptów. Należy też podkreślić, iż Egipt bywał postrzegany jako jeden z najbardziej liberalnych obyczajowo i religijnie krajów, co wynikało jednak z percepcji turystów przyjeżdżających do turystycznych zamkniętych resortów nad Morzem Czerwonym i na Synaju, całkowicie odseparowanych od rzeczywistego Egiptu. Tymczasem społeczeństwo egipskie należy do najbardziej konserwatywnych w świecie arabskim i stanowi bazę Bractwa Muzułmańskiego – organizacji islamistycznych fundamentalistów. Egipt pod przywództwem Hosni Mubaraka prowadził politykę prozachodnią i współpracował z Izraelem w zwalczaniu terrorystów z Hamasu, rządzących w Gazie. Należy jednak podkreślić, iż większość społeczeństwa egipskiego odnosiła się krytycznie, o ile nie wrogo, do tej polityki²². W efekcie rewolucji na prezydenta Egiptu wybrano kandydata Bractwa Muzułmańskiego Mohameda Mursiego, jednak po dwóch latach został on odsunięty od władzy przez establishment wojskowy. Na placu Tahrir nadal odbywały się protesty niezadowolonych Egipcjan, a obalony prezydent Hosni Mubarak został postawiony przez sądem z oficjalnym zarzutem współudziału w zabójstwie ponad 800 demonstrantów, którzy zginęli podczas masowych protestów antyrządowych w Egipcie. Mursi zmarł w Kairze w czerwcu 2019 r., a nowy prezydent zapowiada zmianę dyskursu polityki. I choć po stłumieniu rebelii Bractwa Muzułmańskiego w latach 1976–1982 w dużej mierze ograniczone zostały również wpływy tej organizacji, dyskurs polityki zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej oraz zapewnienie bezpieczeństwa turystom pozostaje aktualnie pod znakiem zapytania, zwłaszcza w kontekście działalności antyrządowych organizacji opisanych wcześniej.

Po tych wydarzeniach nastąpił odwrót od wyboru Egiptu jako destynacji turystycznej. Trend ten zmienił się dopiero w 2017 r. Jak podaje w swoim raporcie Polska Izba Turystyki, dynamika wzrostu liczby polskich turystów wybierających Egipt na miejsce wypoczynku osiągnęła wartość 217% w stosunku do roku 2016. Egipt

²¹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Informacje dla podróżujących: Egipt*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/egipt> [dostęp: 4.07.2019].

²² W. Repetowicz, *Arabska Wiosna – szanse i zagrożenia*, Instytut Kościuszki, Kraków 2011, s. 3.

znalazł się na 5. miejscu najchętniej wybieranych destynacji turystycznych²³ Trend ten utrzymał się także w 2018 r.²⁴

Mimo powrotu Egiptu do miejsc chętnie wybieranych na wypoczynek zagrożenie terrorystyczne w Egipcie i ataki na turystów nadal są częścią krajobrazu politycznego tego kraju. 15 lipca 2017 r. uzbrojony w nóż mężczyzna wdarł się na teren ośrodka wypoczynkowego w Hurghadzie, gdzie na terenie hotelu Zahabia zabił dwie niemieckie turystki i ranił dwie inne osoby, następnie morzem przedostał się na teren sąsiedniego ośrodka Sunny Days El Palacio, gdzie ranił kolejne dwie osoby. Napastnik został obezwładniony przez personel hotelowy i przekazany policji.

Tunezja

Tunezja to kolejny kraj chętnie przez turystów wybierany na miejsce wypoczynku. Mimo iż skala ataków terrorystycznych jest mniejsza niż w Egipcie, portal Global Terrorism Database odnotował ich aż 32 w latach 2015–2017²⁵. Ze zgromadzonych danych wynika, że za znaczną część tych ataków odpowiedzialne jest Państwo Islamskie oraz powiązana z nią, utworzona w marcu 2014 r., Shabab Al Tawhid, działająca siłami bojowników Ansar Asz-Sharia z Tunezji (AST). Z kolei dżihadystyczna Okba Ibn Nafaa Brigade, utworzona w 2015 r., powiązana jest z Al-Kaidą Islamskiego Maghrebu (AQIM). Trudno jednoznacznie określić powiązania grup i organizacji terrorystycznych, jednak ideologia Państwa Islamskiego jest interesująca dla wielu utożsamiających się z nią jednostek. Szereg z nich, mimo braku formalnych powiązań, przeprowadza ataki terrorystyczne w imieniu Państwa Islamskiego. Pierwsza rewolucja, która zapoczątkowała falę Arabskiej Wiosny, odbyła się w Tunezji stosunkowo spokojnie i bezkrwawo, z uwagi na dość liberalny system polityczny i obyczajowy. Prezydent Ben Ali został obalony i uciekł z kraju, a wybory wyłoniły nową władzę. Komisja wyborcza ogłosiła, że umiarkowana partia islamistyczna Ennahda zdobyła 89 spośród 217 miejsc w Zgromadzeniu Narodowym; 29 miejsc ma świecki Kongres Republiki, a 26 Partia Ludowa. Nowym premierem został wiceszef Ennahdy Hamadi Dżebali. Partia Ennahda istniała już za czasów rządów prezydenta Ben Alego, ale jej działalność w Tunezji była zakazana. Członkowie Ennahdy określają ugrupowanie jako nowoczesne i zapewniają, że nie wprowadzą w kraju szariat i będą szanować prawa kobiet. Chociaż lider islamskiej partii Ennahda Rachid Gannouchi zapowiedział uspokajająco, że kraj nie porzuci swojego świeckiego charakteru, powrót islamu do polityki stał się faktem. Arabska Wiosna i upadek reżimu Ben Alego całkowicie przetasowały układ ruchu islamistycznego w Tunezji. Rzeczywiście, podczas rewolucji, w kontekście próżni bezpieczeństwa, setki więźniów uciekło z więzienia, w tym dżihadyści. Ponadto wkrótce po

²³ Polska Izba Turystyki, *Zagraniczne wakacje Polaków 2017*, s. 4, <http://www.pit.org.pl/media/1/002/1989.pdf> [dostęp: 16.06.2019].

²⁴ *Idem*, *Zagraniczne wakacje Polaków 2018*, s. 8, <http://www.pit.org.pl/media/1/002/009/2129.pdf> [dostęp: 16.06.2019].

²⁵ Global Terrorism Database. Country: Tunisia, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=b&casualties_max=&start_yearonly=2015&end_yearonly=2017&dtp2=all&success=yes&country=208&ob=GTIDID&od=desc&page=1&count=100#results-table [dostęp: 4.07.2019].

ustanowieniu nowego reżimu ogłoszono ogólną amnestię dla wszystkich więźniów politycznych, w tym islamistów. Nowo odrodzona partia Ennahda wezwała do wyzwolenia więźniów politycznych, w tym członków Tunezyjskiej Islamskiej Grupy Bojowej TICG i armii Asad ibn al-Furata. Ponadto władze Tunezji oszacowały w 2012 r., że około 500 z powracających islamistów odbyło szkolenie wojskowe za granicą zarówno w Afganistanie, jak i w Iraku, jednak to właśnie w nowo utworzonej organizacji Ansar Asz-Sharia z Tunezji (AST), utworzonej w kwietniu 2011 r., większość byłych dżihadystów zebrała się pod przewodnictwem Abu Iyadha Al Tounsi, współzałożyciela TICG, przemianowanej, jak już wspomniano, na Shabab Al Tawhid²⁶. Mając na uwadze fluktuację kadr do nowotworzonych organizacji i wspomniane już, bardziej ideologiczne niż organizacyjne powiązania, warto opisać bazę bojowników ideologii, jaką bez wątpienia jest AST. Al Kaida Islamskiego Maghrebu zostanie natomiast omówiona w kolejnej części artykułu.

Ansar al-Szaria została założona w kwietniu 2011 r. jako grupa ideologii salaficko-dżihadystycznej, ze szczególnym naciskiem na ścisłe wdrożenie islamskiego prawa szariatu. Choć często jest uważana za najbardziej zorganizowaną grupę w tunezyjskim dżihadyzmie salafickim, wciąż ma luźną strukturę, na czele z założycielem Seifallahem Ben Hassinem, znanym jako Abu Ayadh. Ansar al-Szaria jest zbroiem trzech pokoleń tunezyjskich dżihadystów o różnym pochodzeniu i doświadczeniu. Pokolenie dżihadystów, którzy dołączyli do Al-Kaidy w Afganistanie lub w Europie w latach 90. i którzy zostali ekstradowani i uwięzieni w Tunezji, oraz pokolenie młodych Tunezyjczyków podejrzanych o przyłączenie się do irackiego dżihadu po inwazji USA w 2003 r. – większość z nich ma kryminalną przeszłość i doświadczenia z więzień, co wykorzystano do zorganizowania ruchu salafi-dżihadystów określanym mianem Ansar al-Szaria. Najmłodsze pokolenie dołączyło do ruchu po powstaniu z 2011 r., a Ansar al-Szaria w pełni zakorzenił się w politycznym krajobrazie Tunezji, choć bardziej jako marka wyrażająca działania społeczne i ideologię dżihadystów niż jako dobrze zorganizowana organizacja. I chociaż niektórzy z dżihadystów salafickich, jacy utworzyli Ansar al-Sharia, wcześniej wierzyli w potrzebę walki zbrojnej o ustanowienie państwa islamskiego, Arabska Wiosna doprowadziła ich do zmiany taktyki i skupienia się na głoszeniu religijnej ideologii, aby przygotować grunt pod państwo islamskie. Abu Ayadh, założyciel Ansar al-Sharia, a także – w 2000 r. – współzałożyciel Tunezyjskiej Grupy Bojowej, jest doskonałym przykładem tej ewolucji. Został aresztowany w 2003 r. w Turcji i wydany Tunezji, gdzie pozostał uwięziony do stycznia 2011 r. Po upadku Ben Alego zmienił podejście i utworzył Ansar al-Sharia. Głosił przy różnych okazjach, że przemoc jest pułapką i że należy skupić się na przygotowaniu społeczeństwa do rządów islamu poprzez działalność religijną i społeczną, a nie walkę. W tym celu członkowie Ansar al-Sharia przejęli kontrolę nad meczetami, rozpowszechniali publikacje religijne i organizowali spotkania, aby propagować swe idee. Obserwatorzy zauważyli, że Ansar al-Sharia początkowo działał jako ruch społeczny młodzieży skierowany na pozbawione praw obywatelskich masy. Była połączona ideologicznie, ale nie politycznie ani operacyjnie, z międzynarodowym ruchem salafickim i dżihadystycznym, początkowo daleka od przyjęcia apokaliptycznej wizji promowanej przez

²⁶ Należy podkreślić, że problem powracających bojowników walczących w szeregach Państwa Islamskiego na terenach Syrii i Iraku dostrzegalny jest również w Europie.

al-Kaidę. Niektórzy członkowie rzeczywiście zaangażowali się w gwałtowne protesty, widząc w nich sposób przeciwdziałania państwu. Przykłady obejmują ataki na kino „Afric’art” za pokazanie kontrowersyjnego filmu *La Rabbi, La Sidi (No God, No Master)* 26 czerwca 2011 r. oraz wymierzone w ambasadę USA w proteście przeciwko amerykańskiemu filmowi oczerniającemu Proroka Mahometa z 14 września 2012 r. Inni posunęli się jeszcze dalej, zdobywając broń poza Tunezją, przyłączając się do grup dżihadystów w Syrii i Iraku lub w Tunezji, atakując siły bezpieczeństwa i świeckich polityków. Spowodowało to serię ataków na policję tunezyjską i zabójstwo dwóch polityków z opozycji²⁷.

Najkrwawszym zamachem ostatnich lat był ten przeprowadzony w marcu 2015 r. w Tunisie na Muzeum Bardo przez Brygadę Okba Ibn Nafaa Jihadi, powiązaną z al-Kaidą w Islamskim Maghrebie (AQIM). Atak ten doprowadził do zamordowania 24 zagranicznych turystów.

Na kolejne działania dżihadystów nie trzeba było długo czekać. W czerwcu 2015 r. 23-letni Tunezyjczyk Seifeddine Yacoubi dzięki pomocy współników dostał się na teren hotelu z kałasznikowem ukrytym w parasolce. Zabił 39 osób i ranił drugie tyle. Śmierć ponieśli głównie obywatele Wielkiej Brytanii. Zamachowiec zginął w wyniku działań policji. 4 lipca prezydent ogłosił trzydziestodniowy stan wyjątkowy na terenie całego kraju. Organizatorzy wypoczynku podjęli natychmiastową ewakuację turystów i przygotowali samoloty mające sprowadzić wczasowiczów do swoich krajów jeszcze przed planowym zakończeniem turnusów. Biura podróży: TUI, Itaka, Rainbow Tours, Sun & Fun Holidays postanowiły odwołać kolejne loty do Tunezji i całkowicie wycofały tę destynację ze swoich ofert. Tunezja wróciła do promowania kraju dopiero dwa lata po zamachach²⁸.

Polskie MSZ zaleca obywatelom polskim planującym wakacje w Tunezji wybór wyjazdów grupowych organizowanych przez zarejestrowane biura podróży, dysponujące własnymi planami zarządzania kryzysowego oraz rezydentami w Tunezji. MSZ kategorycznie odradza poruszanie się w porze wieczornej oraz nocnej poza strefami turystycznymi oraz głównymi szlakami komunikacyjnymi. MSZ odradza także przebywania w biedniejszych dzielnicach dużych miast, w tym stolicy, z uwagi na występowanie przestępczości o charakterze rabunkowym. MSZ odradza wyjazdy indywidualne oraz grupowe organizowane przez niezarejestrowane biura podróży poza miejscowości turystyczne. Należy podkreślić, że miejscowe siły bezpieczeństwa podejmują zdecydowane działania i od 2016 r. nie doszło w Tunezji do zamachu terrorystycznego wymierzonego w turystów. Niemniej jednak w ocenie MSZ zagrożenie zamachami terrorystycznymi utrzymuje się na terenie całego kraju.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych odradza wszelkich podróży:

- na pogranicze tunezyjsko-algierskie;
- do Parku Narodowego Jebel Mgilla;
- do Parku Narodowego Jebel Chambi;

²⁷ G. Fahmi, H. Maddeb, *Market for Jihad. Radicalization in Tunisia*, Washington 2015, s. 7–8, https://carnegiendowment.org/files/CMEC_55_FahmiMeddeb_Tunisia_final_oct.pdf [dostęp: 6.07.2019].

²⁸ K. Michalczuk-Ouerghi, *Wpływ terroryzmu i islamizacji na gospodarkę turystyczną Tunezji*, „Turystyka Kulturowa” 2018, nr 6, s. 67, <http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/article/view/983> [dostęp: 30.06.2019].

- na pustynię w południowej części kraju z wyjątkiem miejscowości turystycznych: Tozeur, Nafta, Douz, Matmata oraz Tatawin wraz z okolicznymi ksarami (w promieniu 20 km);
- na pogranicze tunezyjsko-libijskie.

MSZ odradza podróże, które nie są konieczne, do gubernatorstw (wilajatów): Kafsza (Gafsa), Al Kasrajn (Kasserine) oraz Sidi Bu Zajd (Sidi Bouzid), gdzie z uwagi na pogarszającą się sytuację ekonomiczną często dochodzi do manifestacji, protestów społecznych i blokad dróg. Na pozostałym terytorium Tunezji MSZ zaleca zachowanie szczególnej ostrożności, m.in. ze względu na zagrożenie terrorystyczne²⁹.

Pomimo sporego zagrożenia terrorystycznego i ostrzeżeń MSZ rząd Tunezji podejmuje, jak się wydaje, skuteczne wysiłki w celu przyciągnięcia turystów do tego kraju. Polska Organizacja Turystyczna odnotowała w 2018 r. dynamikę wzrostu wyboru Tunezji jako miejsca wypoczynku Polaków na poziomie 494%³⁰. Pomimo tak dużej dynamiki Tunezja znajduje się na 7. miejscu wybieranych w 2018 r. destynacji turystycznych, z 2,9-procentowym udziałem w rynku³¹.

Maroko

Na tle Egiptu i Tunezji Maroko jawi się jako kraj niemal wolny od zagrożeń terrorystycznych. Według danych Global Terrorism Database ostatni atak terrorystyczny miał miejsce w 2015 r. w Casablance i wymierzony był w marokańską aktorkę, którą uprowadzono. Wcześniej o wiele krwawsze zamachy terrorystyczne zanoowano w 2011 r. w Marrakeszu, gdzie w restauracji zabito 17 osób, oraz w Casablance w 2003 r., kiedy zginęło 45 osób³². Niska liczba dokonanych zamachów nie oznacza jednak, że Maroko jest wolne od zagrożeń terrorystycznych. Stanisław Kosmyńska podaje, że po wydarzeniach z 11 września 2001 r. do połowy 2017 r. na terenie Maroka zneutralizowano 168 komórek dżihadystycznych, zatrzymano prawie 3 tys. osób i uniemożliwiono realizację co najmniej 341 działań terrorystycznych o różnej skali. Dane te wskazują zatem na bezpośrednie próby rozwijania działalności operacyjnej przez nurty radykalne także i w tej części Maghrebu³³. Szczegóły te korelują z przytoczonymi już informacjami Raportu Departamentu Stanu USA o aresztowaniu tylko w 2017 r. przez marokańskie władze 186 osób i rozbiciu 9 komórek planujących ataki. Maroko dysponuje kompleksową strategią antyterrorystyczną, która obejmuje środki bezpieczeństwa, współpracę regionalną i międzynarodową oraz, co ważne, politykę przeciwdziałania radykalizacji. Współczesne zagrożenia w Maroku wynikają nie tyle z bezpośredniego zagrożenia atakami terrorystycznymi w wymiarze

²⁹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Informacje dla podróżujących: Tunezja*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/tunezja> [dostęp: 4.07.2019].

³⁰ Polska Izba Turystyki, *Zagraniczne wakacje Polaków 2018*, *op. cit.*, s. 9.

³¹ *Ibidem*, s. 8.

³² Global Terrorism Database. Country: Morocco, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=&casualties_max=&success=yes&country=136&ob=GTDID&order=desc&page=1&count=100#results-table [dostęp: 7.07.2019].

³³ S. Kosmyńska, *Strategia zwalczania terroryzmu dżihadystycznego w Maroku*, „Przegląd Politologiczny” 2019, nr 1, s. 77.

takim jak np. Egipski Synaj, gdzie prowadzona jest regularna operacja kontrterrorystyczna, a raczej z relacji fundamentalizmu i radykalizmu religijnego, na które mają niewątpliwie wpływ czynniki społeczno-ekonomiczne, zjawisko przestępczości zorganizowanej (np. handel narkotykami i pozyskiwanie środków na finansowanie terroryzmu) oraz sytuacja polityczna na terenach przygranicznych z Algierią, Mauretanią i na terenach Sahary Zachodniej. Wymienione zjawiska generują konkretne problemy w społecznej rzeczywistości w postaci grup i organizacji o charakterze fundamentalistycznym, przestępczym i politycznym, przy czym każda z nich może mieć terrorystyczne powiązania albo przyjmować bezpośrednio terrorystyczną formę działania.

W pejzażu politycznym Maroka, zwłaszcza za panowania w latach 1961–1999 króla Hassana II, pojawiło się wiele organizacji charytatywnych, społecznych i religijnych o ukierunkowanej ideologii fundamentalizmu islamskiego. Jedną z nich jest Dżamat al-Adl wa-l-Ihsan (Sprawiedliwość i Dobroczynność – AWI) założona w 1987 r. przez szejka Abd as-Salama Jasina (ur. w 1928 r. w Marrakeszu), nauczyciela i sufiego. Jasin podzielał poglądy ideologiczne irańskiego przywódcy Chomeiniego, pakistańskiego Abdula Ala Maududiego oraz egipskiego Sajjida Kutba (opisanej w części dotyczącej Egiptu), zwłaszcza w aspekcie ustanowienia państwa islamskiego i sprawiedliwości społecznej na drodze zbrojnej rewolucji oraz opozycji wobec laickich rządów, uważanych za bezprawne (wobec braku oparcia w szari'acie). Zaskakująco zbieżnie podzielił losy Kutba, trafiając w 1973 r. do więzienia za otwartą krytykę Hassana II. W 1989 r. organizację zdelegalizowano, a sam Jasin trafił do aresztu domowego, by 2003 r. ponownie zostać uwięzionym za głoszenie antyrządowej propagandy³⁴. Jasin, uważając, że islam nie potrzebuje modernizacji, ale każda modernizacja potrzebuje islamu, wprowadził do polityki islamistyczne hasła znane z działalności egipskiego Bractwa Muzułmańskiego, stając się również formalną partią polityczną i uzyskując w wyborach parlamentarnych w 2007 r. 46 mandatów w 325-osobowym Zgromadzeniu Narodowym.

W 2011 r. powszechne protesty związane z Arabską Wiosną wystąpiły również w Maroku, choć przybrały inny charakter. Reagując na upadek autokratycznych przywódców w Egipcie, Tunezji i Libii, ruchy marokańskie, zgromadzone pod szyldem Ruchu 20 Lutego (Harakat 20 Fevrier) – w tym Sprawiedliwość i Dobroczynność oraz Partia Sprawiedliwości i Rozwoju (PJD) – wykorzystywały to zjawisko jako przyczynek do stopniowych przemian demokratycznych, wzywając do lepszego rozdziału władzy i większego wzmocnienia parlamentu, nie kwestionując bezpośrednio elementów władzy królewskiej czy wręcz ją wzmacniając – jak PJD. Muhammad VI zadziałał szybko, ogłaszając referendum w sprawie reformy konstytucyjnej, zanim protesty zdołały przerodzić się w powstania. Zmiany konstytucyjne zaproponowane przez króla przyniosły bezpośrednie wybory do parlamentu, w których zdecydowany sukces odniosła PJD. Pierwszy wywodzący się z konserwatywnego ugrupowania islamskiego premier Maroka, Abdelilah Benkirane, objął urząd już w 2011 r. Al-Adl wa-l-Ihsan wycofało się z Ruchu 20 Lutego, uważając go za zbyt świeckie ugrupowanie. Pod koniec 2013 r. demokratycznie wybrani islamiści stracili siłę w krajach takich jak Tunezja i Egipt. Upadek nieodległej Libii, gwałtowne prześladowanie islamistów w Egipcie oraz impas polityczny w Tunezji spowodowały

³⁴ K. Izak, *op. cit.*, s. 20–21.

wzrost rewolucyjnej niechęci wśród marokańskiej opinii publicznej, w szczególności w kontekście możliwości perturbacji na rynku usług turystycznych, który jest ekonomiczną ostoją Maroka. Rządząca koalicja PJD i przetasowania w gabinecie pozwoliły znacznie osłabionemu premierowi Benkirane'owi pozostać na stanowisku³⁵. Ta powolna konsolidacja władzy królewskiej w połączeniu z tendencją spadkową dla islamistów w całym regionie stanowi kontekst dla obecnego stanu odwrotu wobec fundamentalistycznych ugrupowań takich jak AWI, choć, jak pokazują wybory w 2016 r., ponowne pierwsze miejsce umiarkowanej islamistycznej PJD i – również ponowne – obsadzenie na stanowisku premiera przedstawiciela tej partii, ruchy odnowy religijnej w Maroku nie straciły na popularności. Wydaje się jednak, że społeczeństwo marokańskie dostrzega wyraźnie korzyści w wyrażaniu i pielęgnowaniu swojej tożsamości na drodze raczej umiarkowanych reform niż radykalnych działań sięgających po narzędzia terrorystyczne. Powyższy przykład pokazuje, że umiarkowane modernistyczne ruchy islamistyczne mogą cieszyć się poparciem społeczeństwa i rządzić krajem bez skręcania na w stronę radykalizmu religijnego, skutkującego nie tylko wzrostem obaw o bezpieczeństwo turystów, ale rzeczywistymi aktami terrorystycznymi. Pokazuje również, że można skutecznie wprowadzać strategie (np. programy edukacyjne dla imamów), obniżając radykalizm i podnoszące w sposób systemowy bezpieczeństwo antyterrorystyczne.

Terroryzm jest jednak zjawiskiem transgranicznym, a ideologie przenikają w umysłach ludzi mimo granic, tak jak to się dzieje w przypadku Marokańskiego Muzułmańskiego Ugrupowania Walczącego (GICM – Grupo Islámico Combatiente Marroqui), wpisanego przez Departament Stanu USA i Unię Europejską w październiku 2002 r. na listę organizacji terrorystycznych, czy powiązanej z GICM organizacją Salafijja Dżihadijja, podejrzewaną o przeprowadzenie zamachów samobójczych w Casablance w 2003 r. O przynależność do GICM lub bliskie z nim związki podejrzewano również wielu członków komórki, która przeprowadziła zamach w Madrycie 11 marca 2004 r. GICM zostało założone przede wszystkim w celu rozbudowy logistycznego zaplecza Al-Kaidy w Afryce Północnej; powstało ok. 1998 r. i składało się w dużym stopniu z marokańskich uczestników walk w Afganistanie. Organizacyjnie GICM to luźna struktura, będąca reprezentacją podobnych ruchów salafickiego dżihadu, z licznymi autonomicznymi i niezależnymi komórkami ideologicznie powiązаныmi również z Al-Kaidą Islamskiego Maghrebu (AQIM). AQIM działa w znacznej mierze na terenie Algierii i Mali, przeprowadzając liczne ataki i porwania, co doprowadziło do przeniesienia w 2008 r. słynnego rajdu Paryż–Dakar z terenów afrykańskich do Ameryki Południowej. Wydaje się jednak, że infiltracja środowiska dżihadystycznego przez marokańskie służby bezpieczeństwa, w tym liczne aresztowania, skutecznie niwelują możliwości rozwinięcia działań AQIM na terenie Maroka. Przynajmniej medialnie AQIM nie rezygnuje z zainteresowania Marokiem i prób destabilizacji sytuacji politycznej, np. publikując w sieci – przez oddział medialny AQIM Al-Andalus – wideo na temat Maroka zatytułowane *Le royaume de la corrupt et du despotisme (Królestwo korupcji i despotyzmu)*.

³⁵ V. Sakthivel, *Al-Adl wal-Ihsan. Inside Morocco's Islamist Challenge*, Washington 2014, s. 19–20, https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus135_Sakthivel_v2.pdf [dostęp: 20.06.2019].

Dużo większym problemem jest jednak liczba Marokańczyków powracających z walk w Syrii i Iraku. Z punktu widzenia psychologicznego nie ma jednoznacznej etologii faktu, że jednostka staje się terrorystą, uczestniczy, a potem się z niego wycofuje. Być może jest to ucieczka w świat świętych niewzruszonych zasad, doktryn poznawanych transcendentalnie, legitymizowanych ciągle przez grupę i odmawianych tym spoza grupy, dająca prawo do działania i wymierzania wypaczonej, zinternalizowanej „sprawiedliwości”. Wywołując strach, Państwo Islamskie wykorzystuje we wszystkich swoich działaniach medialnych przekaz religijny: śmierć niewiernych, afirmacja okrucieństwa, wspaniałość objawienia koranicznego, wyrzeczenia bojowników islamu. Każde z nich ma podtekst, mający umocnić poczucie wspólnoty wśród muzułmanów dzięki wsparciu specjalistów od sunny i wykorzystaniu jej cytatów. Środki techniczne wykorzystywane do szerzenia propagandy bazują na otwartych sieciach społecznościowych takich jak Twitter, Facebook czy Justpaste, oddziałujących w skali globalnej. Państwo Islamskie korzysta również z własnego zaplecza medialnego do produkcji materiałów wideo: Al-Furqan Media Production. Wydaje też profesjonalnie przygotowane przez centrum medialne Al-Hayat broszury publikowane zazwyczaj w formacie pdf w różnych językach, którymi posługują się potencjalni dżihadysty w krajach Zachodu. Najbardziej znane z nich to „Dabiq”, „Islamic State News”, „Islamic State Report” czy „Dar Al-Islam” i „Rumiyah”. Periodyki te zawierają nie tylko informacje o bieżącej sytuacji na terenach kontrolowanych przez Da’iś, ale również indoktrynujący przekaz mający zachęcić do wstąpienia w szeregi Państwa Islamskiego³⁶. Wydaje się, że przekaz ten przynosi określony skutek: rząd marokański szacuje, że bojowników walczących w szeregach ISIS jest ponad 1600.

Wydarzenia z grudnia 2018 r. nieopodal wioski Imlil u stóp popularnego wśród turystów szczytu Jebel Toubkal pokazują, jak niebezpieczna jest propagacja dżihadystycznej ideologii Państwa Islamskiego, internalizowana przez poszczególne osoby bez systemowych powiązań z organizacją. Osoby takie określane mianem „samotnych wilków” przyjmują ideologię organizacji terrorystycznej i w jej imieniu, często bez formalnych powiązań, dokonują aktu terrorystycznego. Góry Atlasu Wysokiego są bardzo popularnym celem turystów, a wioska Imlil stanowi punkt startowy trekkingu. Autor wielokrotnie przebywał w rejonach Atlasu Wysokiego i w wiosce, nieopodal której doszło do zabójstwa dwóch młodych kobiet, Dunki i Norweżki. Kontakty z berberyjskim plemieniem Masmuda zamieszkującym ten obszar zawsze naznaczone były gościnnością i szacunkiem dla przybywającego. Mimo biedy i trudnych górskich warunków bytowych zawsze znalazła się herbata i mała przekąska. Sztwyne reguły organizacji naznaczają patriarchalny model społeczny, chociaż ciekawostką może być fakt, że inaczej niż w tradycyjnej kulturze arabsko-islamskiej to kobieta ma prawo wybrać sobie męża. System kulturowo-społecznej regulacji należy jednak odnieść do immamentnych zasad regulujących stosunki międzypłciowe i rolę kobiety w kulturze arabsko-islamskiej. Tradycyjna kultura islamska nakazuje noszenie hidżabu, długiego i luźnego legalnego stroju, którym okrywa się muzułmanka, aby powstrzymać obcych mężczyzn od oglądania jej ciała. W relacjach społecznych kręgu arabsko-islamskiego brak zasłony jest niemalże zachętą do czynności seksualnych. W radykalnym islamie kobieta bez opieki mężczyzny wystawiona jest na zaczepki,

³⁶ A. Siadkowski, *Islam...*, op. cit., s. 124–125.

akty seksualnego molestowania czy akty agresji. W społeczeństwie Berberów z Imlil turystyka odgrywa istotną rolę w ekonomicznym funkcjonowaniu, stając się w wielu przypadkach podstawą egzystencji. Autor podczas dotychczasowych podróży w rejon Atlasu nie spotkał się z żadnym przejawem agresji skierowanej przeciw turystom. Po zbrodni dokonanej na Skandynawkach społeczność Imlil była wstrząśnięta, wskazując na dżihadystyczny element obcy tej kulturze plemiennej. Zabójstwo kobiet było wyjątkowo brutalne: śmierć zadano przez podcięcie gardła i dekapitację, a całość uwieczniono na nagraniu, które rozpowszechniono w sieci. Zbrodni towarzyszyły okrzyki znane z innych produkcji dżihadystycznych. Przed zbrodnią w sieci pojawiło się nagranie, na którym czterech mężczyzn wygłasza uzasadnienie i motywację, przysięgając posłuszeństwo Państwu Islamskiemu. Powyższe zdarzenie uzasadnia obawy władz Maroka co do internalizacji dżihadystycznych wartości przez osoby powracające z walk w Syrii i Iraku oraz zagrożenia propagacji tych idei nawet wśród umiarkowanych islamistów, co skutkowałoby ich radykalizacją. W związku z tą sprawą aresztowanych zostało ponad 20 osób, a władze poinformowały, że wraz z aresztowaniami udaremniły kolejne planowane zamachy na turystów.

Pomimo tego zdarzenia Maroko uważane jest za kraj bezpieczny na tle sytuacji terrorystycznej w innych państwach Afryki Północnej. Ministerstwo Spraw Zagranicznych odradza wszelkie podróże na pogranicze Sahary Zachodniej z Mauretanią. Na pozostałe obszary Sahary Zachodniej i pogranicze z Algierią odradza podróże, które nie są konieczne. Na terenach pustynnych, szlakach turystycznych i terenach oddalonych od głównych miast istnieje zagrożenie porwaniami o charakterze terrorystycznym oraz innymi formami przemocy. Ich ofiarą mogą paść także turyści i pracownicy humanitarni. Ponadto północ Maroka (okolice Tangeru, Tetouanu, gór Rif: Kettama, Bab Beret, Al Hoceima) oraz okolice Nadoru i Oujdy na wschodzie kraju to tereny uprawy konopi indyjskich i handlu narkotykami. Turyści mogą być zmuszani do zakupu środków odurzających³⁷.

Sahara Zachodnia z kolei to terytorium o nieuregulowanym statusie, znajdujące się w większości pod administracją Maroka. Na jej obszarze utrzymuje się wysokie zagrożenie terroryzmem, choć motywacja zamachów wynika wprost z sytuacji politycznej. Z tym obszarem związana jest organizacja Polisario, walcząca o niepodległość i zniesienie władzy marokańskiej w Saharze Zachodniej.

Co ciekawe, w raportach Polskiej Izby Turystycznej z 2017 i 2018 r. Maroko nie znalazło się w pierwszej dziesiątce najchętniej wybieranych destynacji wypoczynku zorganizowanego przez Polaków.

Podsumowanie

Terroryzm jest zjawiskiem zagrażającym bezpieczeństwu, co, jak wskazano, stanowi jeden z ważniejszych czynników branych pod uwagę przy wyborze destynacji turystycznej. Zamachy terrorystyczne wpływają także na regres rynku turystycznego w krajach, w których występują – destynacje te zastępowane są innymi, sytuacja

³⁷ Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Informacje dla podróżujących: Maroko*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/maroko> [dostęp: 2.07.2019].

ekonomiczna państw ulega pogorszeniu, ludność lokalna traci zatrudnienie. Wysiłki rządów, podejmowane w celu przywrócenia atrakcyjności danego regionu po atakach terrorystycznych, często widoczne są nie tylko w akcjach reklamowych stawiających nacisk na bezpieczeństwo, w tym zwiększoną obecność służb, ale również poprzez kompensację cen. Terroryzm zatem wpływa bezpośrednio na ekonomię danego państwa, destabilizując jego sytuację polityczną.

Państwa Maghrebu są popularnymi kierunkami turystycznymi, zwłaszcza Egipt, Tunezja i Maroko. Libia i Algieria, ze względu na swoją skomplikowaną sytuację polityczną, niedostateczną infrastrukturę i występujące wysokie zagrożenia dla bezpieczeństwa, nie są oferowane jako cel masowego wypoczynku przez tour-operatorów. Arabska wiosna przyczyniła się do wzrostu poczucia zagrożenia również w popularnych destylacjach, a odbudowa zaufania trwała średnio 4 lata. Nie oznacza to, że krajobraz polityczny pozbawiony jest obecnie zagrożeń związanych z terroryzmem.

Niniejsza praca miała na celu pokazanie, że w Egipcie, Tunezji i Maroku występują współczesne organizacje islamistyczne oparte na fundamentalizmie i przyjmujące terroryzm wobec turystów jako metodę walki politycznej. Nadto w krajach tych, odmiennych kulturowo i religijnie, islamistyczne ugrupowania często mają legitymację społeczną do występowania przeciwko rządowi swoich państw, próbując z czasem (osiągając, jak w przypadku Egiptu, efekt krótkotrwały czy, jak w przypadku Maroka – stan aktualny) przekształcić się w legalnie działające partie polityczne. Identyfikacja tego zagrożenia i opisane przypadki ataków terrorystycznych korelują z ostrzeżeniami wydawanymi dla podróżujących przez polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Wysiłki rządów przynoszą spodziewany efekt, co widać w dynamice trendów i statystykach Polskiej Izby Turystyki dotyczących wyboru np. Egiptu i Tunezji na miejsce wypoczynku.

Należy również pamiętać, że egzotyczne destynacje funkcjonują w ramach innych wzorców cywilizacyjnych i odmiennych systemów aksjologiczno-normatywnych. Znajomość owych zasad i sprawność poruszania się w tej odmiennej kulturze z pewnością przyczynią się do wzrostu poczucia bezpieczeństwa, racjonalnych zachowań odrzucających stereotypy i uprzedzenia.

Bibliografia

- Borkowski R., *Terroryzm ponowoczesny. Studium z antropologii polityki*, Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Białek T., *Terroryzm: manipulacja strachem*, Studio Emka, Warszawa 2005.
- Brzeziński M., *Kategoria bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.
- Country Reports on Terrorism 2017*, United States Department of State. Publication Bureau of Counterterrorism, released September 2018, <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2017> [dostęp: 30.06.2019].
- Duda D., *Terroryzm islamski*, WUJ, Kraków 2002.
- Fahmi G., Maddeb H., *Market for Jihad. Radicalization in Tunisia*, Carnegie Middle East Centre, Washington 2015, https://carnegieendowment.org/files/CMEC_55_FahmiMeddeb_Tunisia_final_oct.pdf [dostęp: 6.07.2019].

- „Federal Register” 2018, Vol. 83, No. 25: *Notices*, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2018-02-06/pdf/2018-02290.pdf> [dostęp: 30.06.2019].
- Filar M., *Terroryzm – problemy definicyjne oraz regulacje prawne w polskim prawie karnym w świetle prawa międzynarodowego i porównawczego*, [w:] *Terroryzm. Materiały z sesji naukowej. Toruń, 11 kwietnia 2002 r.*, red. V. Kwiatkowska-Darul, WN UMK, Toruń 2002.
- Frei D., *Sicherheit. Grubfragen der Eolpolitik*, Stuttgart 1977.
- Global Terrorism Database. Country: Egypt, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?page=2&casualties_type=&casualties_max=&country=60&count=100&expanded=no&charttype=line&chart=overtime&ob=GTIDID&od=desc#results-table [dostęp: 4.07.2019].
- Global Terrorism Database. Country: Morocco, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=&casualties_max=&success=yes&country=136&ob=GTIDID&od=desc&page=1&count=100#results-table [dostęp: 7.07.2019].
- Global Terrorism Database. Country: Tunisia, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=b&casualties_max=&start_yearonly=2015&end_yearonly=2017&dtp2=all&success=yes&country=208&ob=GTIDID&od=desc&page=1&count=100#results-table [dostęp: 4.07.2019].
- Government of Canada lists Harakat Sawa'd Misr (HASAM) as a terrorist entity*, 20.02.2019, Government of Canada, <https://www.canada.ca/en/public-safety-canada/news/2019/02/government-of-canada-lists-harakat-sawad-misr-hasam-as-a-terrorist-entity.html> [dostęp: 1.07.2019].
- Hanausek T., *W sprawie pojęcia współczesnego terroru*, „Problemy Kryminalistyki” 1980, nr 143.
- Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, przeł. H. Pawlikowska-Gannon, Bertelsmann Media, Warszawa 1999.
- Izak K., *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2016.
- Jansen J.J.G., *Podwójna natura fundamentalizmu islamskiego*, przeł. A. Łojek-Magdziarz, Libron, Kraków 2005.
- Kodeks Stanów Zjednoczonych, http://www.law.cornell.edu/uscode/usc_sec_22_00002656--f000-.html [dostęp: 2.07.2019].
- Kosmyńska S., *Strategia zwalczania terroryzmu dżihadystycznego w Maroku*, „Przegląd Polityczny” 2019, nr 1.
- Michalczuk-Ouerghi K., *Wpływ terroryzmu i islamizacji na gospodarkę turystyczną Tunezji*, „Turystyka Kulturowa” 2018, nr 6, <http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/article/view/983> [dostęp: 30.06.2019].
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Informacje dla podróżujących: Egipt*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/egipt> [dostęp: 4.07.2019].
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Informacje dla podróżujących: Maroko*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/maroko> [dostęp: 2.07.2019].
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Informacje dla podróżujących: Tunezja*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/tunezja> [dostęp: 4.07.2019].
- Niezgoda A., *Popyt turystyczny: uwarunkowania i perspektywy rozwoju*, „Ekonomiczne problemy usług” 2012, nr 82.
- Polska Izba Turystyki, *Zagraniczne wakacje Polaków 2017*, <http://www.pit.org.pl/media/1/002/1989.pdf> [dostęp: 16.06.2019].

- Polska Izba Turystyki, *Zagraniczne wakacje Polaków 2018*, <http://www.pit.org.pl/media/1/002/009/2129.pdf> [dostęp: 16.06.2019].
- Repetowicz W., *Arabska Wiosna – szanse i zagrożenia*, Instytut Kościuszki, Kraków 2011.
- Sakthivel V., *Al-Adl wal-Ihsan. Inside Morocco's Islamist Challenge*, Washington 2014, https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus135_Sakthivel_v2.pdf [dostęp: 20.06.2019].
- Siadkowski A.K., *Islam. Anatomia strachu*, Difin, Warszawa 2018.
- Siadkowski A.K., *Bezpieczeństwo i ochrona w cywilnej komunikacji lotniczej na przykładzie Polski, Stanów Zjednoczonych i Izraela. Studium politologiczno-prawne*, WWSP, Szczytno 2013.
- Wasiuta O., Wasiuta S., Mazur P., *Państwo Islamskie ISIS. Nowa twarz ekstremizmu*, Difin, Warszawa 2018.
- Wąs A., *Bracia Muzułmanie w Jordanii. Doktryna i organizacja bractwa na przełomie XX i XXI wieku*, TN KUL, Lublin 2006.
- Wejkszner A., *Państwo Islamskie. Narodziny nowego kalifatu*, Difin, Warszawa 2016.
- Wilkinson P., *Political Terrorism*, Macmillan, London 1974.
- Wojciechowski S., *Terroryzm na początku XXI wieku. Pojęcie, istota i przyczyny zjawiska*, OW Branta, Bydgoszcz – Poznań 2011.
- Wroniecka J., *Podstawy filozoficzne fundamentalizmu Sajjida Kutba*, [w:] *W poszukiwaniu prawdziwej wiary: współczesne ruchy odnowy religijnej w krajach pozaeuropejskich*, red. A. Mrozek-Dumanowska, Semper, Warszawa 1995.
- Zdanowski J., *Bracia Muzułmanie i inni*, Glob, Szczecin 1986.

Zagrożenia terrorystyczne a turystyka w krajach Maghrebu *Streszczenie*

Odmienne kulturowo, a jednocześnie nieodległe od Europy kraje Północnej Afryki stanowią popularny kierunek turystyczny wśród Polaków. Wprawdzie po rewolucji, jaka rozpoczęła się w Tunezji i przetoczyła niemal przez wszystkie kraje Maghrebu, Egipt i Półwysep Arabski, nastąpił czasowy spadek sprzedaży ofert względem tych destynacji turystycznych. Z uwagi jednak na znaczący udział części sektora turystycznego w produkcie krajowym brutto państw tego obszaru, rządy nie ustają w wysiłkach, aby w percepcji przyjezdnych miejsca wypoczynku uchodziły za bezpieczne. Celem niniejszej pracy jest ukazanie terroryzmu jako zjawiska występującego w krajobrazie politycznym i społecznym w destynacjach wybieranych jako cel podróży przez obywateli polskich. Wybór krajów Maghrebu, tj. Maroka, Tunezji i Egiptu, został dokonany z jednej strony ze względu na zidentyfikowany problem terrorystyczny, z drugiej zaś jest to potwierdzony danymi ilościowymi Polskiej Izby Turystyki popularny wybór miejsc wypoczynku Polaków. W ramach tych relacji jakościowo-ilościowych opisano wybrane współczesne organizacje terrorystyczne oraz islamistyczne działające na terenie poszczególnych krajów, przeanalizowano ostrzeżenia wydawane przez polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych i dokonano egzemplifikacji wybranych zamachów terrorystycznych.

Słowa kluczowe: kraje Maghrebu, terroryzm, organizacje islamistyczne, turystyka zagraniczna

Terrorist Threats and Tourism in Maghreb Countries *Abstract*

The Northern African countries – culturally different and, at the same time, geographically close to Europe – are a popular holiday destination among Poles. After the Arab revolution that began in Tunisia and swept through almost all the countries of the Maghreb area, Egypt and the Arabian Peninsula, there was a temporary decline in the sale of offers to these tourist destinations. However, due to the significant share of the tourist sector in the gross domestic product of the countries in this area, the governments have not ceased in their efforts to make holidaymakers feel safe in these countries. The goal of this paper is to look at terrorism as a phenomenon that occurs in the political and social landscape in holiday destinations chosen by Poles. The Maghreb countries – i.e. Morocco, Tunisia and Egypt – have been selected for two reasons. The terrorist issue in these countries is well defined, and there is vast evidence provided by the quantitative data of the Polish Chamber of Tourism that confirms that they are popular holiday destinations for Poles. Taking these qualitative-quantitative relations into account, the paper describes selected contemporary terrorist and Islamist organisations that operate in certain countries, and includes the numerous warnings issued by the Polish Ministry of Foreign Affairs, and an exemplification of selected terrorist attacks.

Key words: Maghreb countries, terrorism, Islam organisations, foreign tourism

Terrorbedrohungen und der Tourismus in den Maghreb *Zusammenfassung*

Die kulturell unterschiedlichen und gleichzeitig nicht weit von Europa gelegenen Länder von Nordafrika sind ein beliebtes Reiseziel der Polen. Zwar kam es nach der Revolution, welche in Tunesien begann und über fast alle Maghreb - Staaten, Ägypten und Arabische Halbinsel zog, zum vorübergehenden Rückgang des Verkaufs der Angebote bezüglich dieser touristischen Destinationen. Aber in Anbetracht des wesentlichen Anteils der Tourismusbranche am Bruttoinlandprodukt dieses Gebiets, bemühen sich die Regierungen ununterbrochen, damit die Urlaubsziele durch die Fremden als sicher wahrgenommen werden. Das Ziel der vorliegenden Arbeit ist die Darstellung des Terrorismus als einer in der politischen und sozialen Landschaft in den von den polnischen Bürgern als Reisezielen gewählten Destinationen auftretenden Erscheinung. Es wurden die Maghreb-Staaten, d. h. Marokko, Tunesien und Ägypten gewählt, da einerseits dort terroristisches Problem identifiziert wurde, andererseits ist das ein durch die quantitativen Daten der Polnischen Kammer für Tourismus bestätigtes beliebtes Reiseziel der Polen. Im Rahmen dieser qualitativ - quantitativen Beziehungen wurden moderne terroristische und islamische, auf dem Gebiet der einzelnen Länder tätige Organisationen beschrieben, es wurden die durch das Polnische Außenministerium herausgegebenen Warnungen analysiert und ausgewählte Terroranschläge exemplifiziert.

Schlüsselwörter: Maghreb-Staaten, Terrorismus, islamistische Organisationen, Auslandstourismus

Террористические угрозы и туризм в государствах Магриба *Резюме*

Культурно отличающиеся, и вместе с тем не так далекие государства Северной Африки являются популярным туристическим направлением среди поляков. После революции, которая началась в Тунисе и охватила практически все государства Магриба, Египет и Аравийский полуостров, наблюдалось временное снижение продаж туров на эти туристические направления. Однако, учитывая значительную долю туристического сектора в валовом национальном продукте государств этого региона, их правительства прикладывают массу усилий, чтобы создать необходимые условия для обеспечения личной безопасности туристов. В статье рассматриваются политические и социальные аспекты терроризма в местах наиболее часто посещаемых польскими гражданами. Выбор государств Магриба, т.е. Марокко, Туниса и Египта, был сделан, с одной стороны, ввиду имеющейся там проблемы терроризма, с другой стороны – этот регион пользуется большой популярностью, как место отдыха поляков, что подтверждают статистические данные Польской палаты туризма. Имея ввиду выше сказанное, в исследовании были описаны некоторые современные террористические и исламистские организации, действующие на территории этих государств, проанализированы предупреждения для польских граждан Министерства иностранных дел и приведены примеры терактов.

Ключевые слова: государства Магриба, терроризм, исламистские организации, международный туризм